

Türk Dış Politikası Ekseninde Sahra Altı Afrika'daki Küçük Devletler^(*)

İdil ALABAY-DEMİRKIRAN^(**)

Öz

Bu makale, küçük devlet çalışmalarında genellikle göz ardı edilen bir bölge olan Sahra Altı Afrika'daki küçük devletlere yönelik Türkiye'nin dış politikasını incelemektedir. Geleneksel olarak büyük güçlerin hakim olduğu Uluslararası İlişkiler literatürü, özellikle 1980'lerden bu yana giderek diğer aktörlerin de rolünü anlamaya yönelmiştir. Küçük devlet çalışmaları ile Afrika bölgesine yönelik çalışmalara da bu yıllarda ilginin arttığı görülmektedir. Öte yandan, 1998 Afrika Eylem Planı ve 2002 sonrası Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisi artmış, Afrika ülkeleriyle ilişkiler bu dönüm noktalarıyla hız kazanmıştır. 2000'li yıllarından başından itibaren Sahra Altı Afrika'da çeşitli dış politika hedefleri oluşturan Türk dış politikasının, Sahra Altı Afrika'daki küçük devletlere yönelik özel bir strateji geliştirmediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Afrika, Küçük Devletler, Sahra Altı Afrika, Türk Dış Politikası.

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 06.10.2024

Kabul Tarihi: 13.12.2024

(*) Bu makale, yazarın İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afrika Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler anabilim dalında hazırlamakta olduğu Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

(**) Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afrika Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler.

E-posta: idilalabaay@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0211-4063>

İdil Alabay-Demirkıran, "Türk Dış Politikası Ekseninde Sahra Altı Afrika'daki Küçük Devletler," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 19 (Kasım 2024): 27-55.

DOI: <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.10.19.146>

Bu eser [Creative Commons Atf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Small States of Sub-Saharan Africa in the Context of Turkish Foreign Policy ^(*)

İdil ALABAY-DEMİRKİRAN ^(**)

Abstract

This article analyses Türkiye's foreign policy towards small states in Sub-Saharan Africa, which is an often neglected region in small state studies. The International Relations literature, traditionally dominated by great powers, has, increasingly focused on understanding the role of other actors, especially since the 1980s. The interest in small state studies and Africa increased in these years has also increased in these years. On the other hand, with the 1998 Africa Action Plan and the Justice and Development Party coming to power in 2002, Türkiye's interest in Africa increased and relations with African countries gained momentum with these turning points. It is seen that Turkish foreign policy, which has established various foreign policy goals in Sub-Saharan Africa since the beginning of the 2000s, has not developed a specific strategy for small states in Sub-Saharan Africa.

Keywords: Türkiye, Africa, Small States, Sub-Saharan Africa, Turkish Foreign Policy.

Original Research Article

Submission Date: 06.10.2024

Acceptance Date: 13.12.2024

^(*) This article is derived from the author's Master's Thesis, which she is preparing at the Istanbul Ticaret University, Institute of Social Sciences, African Studies and International Relations.

^(**) M.A. Student, İstanbul Ticaret University, Institute of Social Sciences, African Studies and International Relations.

E-mail: idilalabaay@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0211-4063>

İdil Alabay-Demirkıran, "Small States of Sub-Saharan Africa in the Context of Turkish Foreign Policy,"
Üsküdar University Journal of Social Sciences, no. 19 (November 2024): 27-55.
DOI: <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.10.19.146>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Giriş

Uluslararası İlişkiler disiplini, başlangıcından bu yana küresel siyasetin temel aktörü olarak büyük güçleri merkeze almış ve bu sebeple küresel siyasetin temel aktörü olarak kabul edilen büyük güçler uluslararası ilişkiler literatüründe büyük yer edinmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imparatorlukların dağılmasıyla yeni devletler ortaya çıkmış ve küresel siyasette dönüşümler başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı ile bu küresel dönüşümler derinleşmiş ve yeni aktörler küresel sisteme entegre olmaya başlamıştır. Bu dönemde yaşanan siyasi, ekonomik ve kültürel değişimler doğrultusunda sivil toplum kuruluşları, çok taraflı uluslararası örgütler, özel şirketler, düşünce kuruluşları gibi aktörler de araştırmaların öznesi olmaya başlamıştır. Tüm bu aktörlerin yanında, öne çıkan aktörler arasında küçük devletler de bulunmaktadır. Literatürde tanımı konusunda fikir birliği olmayan küçük devletler, realist uluslararası ilişkiler kuramlarının etkili olduğu küresel siyasette devlet olmalarına rağmen sistemde göz ardı edilmektedir.

1960'lı yıllarda Afrika'da başlayan bağımsızlık hareketleri, 1980'li yıllardan itibaren uluslararası örgütler ve çok taraflı iş birlikleri ve 1990'lı yıllarda Doğu Bloku'nun dağılmasıyla küçük devletlerin sayısı artarken küresel siyasetteki etkileri de artmıştır. Böylece, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında küçük devlet çalışmaları öne çıkmaya başlamıştır. Özellikle son on yılda küçük devletler çalışmaları artmış olsa da vaka analizlerinde çoğunlukla Avrupa'dan ve Orta Doğu'dan devletlerin öne çıktığı gözlemlenmektedir. Afrika kıtası üzerine çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmada derinleştirilen küçük devlet çalışmaları Sahra Altı Afrika odaklı olup Türkiye'nin 2000'li yıllar ile birlikte Afrika kıtasına artan ilgisini esas almaktadır. Geride kalan yaklaşık 20 yılda Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'da siyasi, kültürel, askeri ve ekonomik ilişkiler inşa ettiği görülmektedir.

Türkiye, cumhuriyetin ilanından itibaren on yıllar boyunca yalnızca komşu ülkeler ve yakın bölgelerle ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. Fakat uluslararası siyasette karşı karşıya kaldığı Kıbrıs ve Avrupa Birliği gibi krizler Türkiye'yi çok boyutlu dış politika izlemeye teşvik etmiştir. Bu çerçevede Türkiye; Latin Amerika, Afrika ve Güneydoğu Asya gibi uzak coğrafyalarla da ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır. Bu bölgeler içinde Afrika, coğrafi ve kültürel özellikleri nedeniyle öne çıkmaktadır. Türkiye, her ne kadar 1960'lardan itibaren Sahra Altı Afrika ile ilişkilerini güçlendirmeye başlamışsa da 1998 "Afrika Eylem Planı" ve 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle ilişkiler ivme kazanmıştır. Bugün Türkiye, Sahra Altı Afrika'daki faaliyetlerini 38 diplomatik temsilcilik ile özel şirketler ve sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla sürdürmektedir. Her ne kadar 1998 yılından beri bir Afrika politikası belirlenmiş olsa da Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki küçük devletlere yönelik strateji geliştirmediği tespit edilmektedir.

Bu makale küçük devletler çalışmalarının Uluslararası İlişkiler literatüründeki yerini, disipline katkılarını ve zaman içinde küçük devletler çalışmalarının nasıl şekillendiğini Türk Dış Politikası ekseninde, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki küçük devletlerle ilişkilerini ele alarak incelemektedir. Bu doğrultuda, "Uluslararası İlişkiler literatüründe küçük devlet tanımları nasıl şekillenmektedir?" ve "Türk Dış Politikası Sahra Altı Afrika'daki küçük devletlere yönelik nasıl şekillenmektedir?" sorularını araştırmak adına çalışmada ilk olarak küçük devlet

kavramı tartışılacak ve çalışmada vaka seçiminin nasıl yapıldığı ortaya koyulacaktır. Daha sonra çalışmada, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika politikası incelenerek bölgedeki küçük devletlerin Türk Dış Politikasındaki yeri ve Türk Dış Politikasının küçük devletler ekseninde nasıl şekillendirildiği tespit edilmeye çalışılacaktır. Makale, küçük devletler çalışmalarına ve Türk Dış Politikasına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Küçük Devlet Kavramı

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından savaşları engellemeyi ve barışı sürdürmeyi amaçlayan Uluslararası İlişkiler disiplini, temelde devletler başta olmak üzere uluslararası sistemdeki çeşitli aktörler arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri incelemekte ve analiz etmektedir. Ancak Uluslararası İlişkiler literatürüne bakıldığında disiplinin hem teorik ve metodolojik olarak hem de çalışılan konuların belirlenmesinde büyük devletleri -bu devletlerden olan düşünür, yazar ve siyasetçileri- merkeze aldığı gözlemlenmektedir. Bu durum geniş bir akademik üretim ve iş birliğini beraberinde getirirken disiplinin çalışma alanında olan bazı konuların da göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Disiplinde hak ettiği değeri bulamayan konulardan biri de küçük devletler çalışmalarıdır. Küçük devletler her ne kadar Antik Yunan'daki şehir devletlerinden beri küresel siyasetin merkezinde olsa da imparatorlukların kurulması ve devamında büyük güçlerin mücadelesinin küresel siyasetin gündemini belirlemesi nedeniyle görmezden gelinmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küreselleşmenin de etkisiyle bölgesel ve küresel gelişmelere dahil olmaları, küçük devletlerin görünürlüğü arttırmıştır.

Küçük devlet çalışmalarındaki başlıca konulardan birisi, küçük devletlerin nasıl kavramsallaştırıldığı ve hangi devletlerin bu gruba dahil olduğudur. Tarih boyunca küçük devletler her zaman küresel siyasetin bir parçası olsa da küçük devlet kategorisinin ortaya çıkışı 1815 Viyana Kongresi'yle gerçekleşmiştir. Viyana Kongresi'nde büyük güç kategorisinin sınırları, Avrupa Uyum sisteminde karar alıcı pozisyonundaki devletler olarak çizilmiştir. Böylelikle Avusturya, Prusya, Rusya, Britanya ve Fransa'nın dışındaki devletler küçük devletler olarak nitelendirilmiştir.¹ Viyana Kongresi, küçük devlet çalışmaları için önemli bir başlangıç noktası olsa da küresel siyasette hem sayı olarak hem de etki olarak küçük devletlerin artışı üç önemli dönüm noktasında incelemek mümkündür. Bunlardan ilki, Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemdir. Bu dönemde imparatorlukların yıkılması, farklı toplulukların devletleşme süreçlerini beraberinde getirmiştir. Böylelikle küçük devletlerin sayısında yaşanan artış, Avrupa haritasında da net bir şekilde görülmektedir. İkinci dönüm noktasını ise, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan dekolonizasyon süreci oluşturmaktadır. Bu süreçte başta Birleşik Krallık ve Fransa'nın sömürgeleri olmak üzere dünyanın farklı bölgelerindeki ülkeler bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlardır. Son olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Doğu Avrupa ve Orta Asya'da kurulan devletlerle birlikte küresel siyasetteki küçük devlet sayısı artmıştır.²

¹ Amry Vandenbosch, "The Small States in International Politics and Organization," *The Journal of Politics* 26, no. 2 (1964): 295.

² Iver B. Neumann, "Introduction: Lilliputians in Gulliver's World?" *Small States in International Relations* içinde, ed. Christine Ingebritsen, Iver B. Neumann, Sieglinde Gstöhl ve Jessica Beyer (Seattle: University of

Bir yandan 1950'lerden itibaren küresel siyasette küçük devletlerin sayısının artması, diğer yandan ise hem uluslararası örgütler hem de bölgesel işbirlikleriyle bu devletlerin daha görünür hale gelmesi, literatürde küçük devletlere ve dış politikalarına olan ilginin artmasını sağlamıştır. Ancak, Soğuk Savaş döneminde büyük güçlerin mücadelesinde küçük devletler; literatürün büyük bölümünde materyal güç üzerinden tanımlanarak güçsüz ülkeler kavramıyla özdeşleştirilmiş ve bu etiketleme uzun süre devam etmiştir. Bu sebeple küçük devletler, askeri kapasiteleri nedeniyle büyük güçlerle savaşamayacak durumda olan devletler olarak tanımlanmıştır.³

Literatürde küçük devletlere ilişkin bu negatif tutumu Annette Baker Fox 1959 yılında yayımladığı *The Power of Small States: Diplomacy in World War II* kitabıyla eleştirmiştir. Fox, kitabında İkinci Dünya Savaşı'nda küçük devletler olarak Finlandiya, Norveç, İspanya, İsveç ve Türkiye'nin dış politikalarını inceleyerek küçük devletlerin uluslararası siyasette sessiz kalmadıklarını ve büyük güçleri diplomasi uygulamalarıyla ikna ederek tarafsız kalmayı başardıklarını öne sürmektedir. Aynı zamanda yazar, küçük devletlerin kriz zamanlarında dış politikadaki tercihlerinin devletlerin iç kaynaklarından ziyade dış kaynaklardan etkilendiğini ve bu sebeple istikrarsız dış politika davranışlarının ortaya çıkabileceğini belirtmektedir.⁴ Fox'un bu tespitleri Soğuk Savaş'taki güç mücadelesinde küçük devletler için alternatif bir dış politika stratejisi olurken, literatürde küçük devlet çalışmaları için de öncü rol oynamıştır. Robert L. Rothstein, küçük devletlerin dış politika davranışlarının yalnızca materyal kapasitelerine dayalı olarak değerlendirilmesini eleştirmiş ve küçük devletlerin uluslararası siyasetteki konumlarının kurumsal çerçevede kendi algıları ve diğer devletlerin onları algılamaları ile belirlendiğini öne sürmüştür.⁵

Uluslararası örgütlerin küresel siyaset üzerindeki etkinliğinin artması ve siyasetin küresel güç mücadelesini aşarak farklı konuları da ajandasına eklemesi hem küçük devletlerin dış politika girişimlerini arttırmış hem de küçük devlet çalışmaları için alan açmıştır.⁶ Bu süreçte sadece dış politika araştırmalarında değil, uluslararası iktisat ve uluslararası politik ekonomi alanlarında da küçük devletlere olan ilgi artmıştır. Farklı alanlardaki tüm bu ilgiye rağmen, küçük devletlerin tanımlanmasındaki belirsizlik ve anlaşmazlıklar, küçük devlet çalışmalarındaki temel problem olarak öne çıkmaktadır. Literatür incelendiğinde küçük devletler çalışmalarının büyük çoğunluğunun küçük devlet kavramının tanımlanması üzerine olduğu tespit edilmektedir. Fakat yazarlar farklı dünya görüşleri, teorik yaklaşımlar ve metodoloji tercihleri sebebiyle ortak bir tanım etrafında buluşamamaktadır. Bu sebeple, birçok küçük devlet tanımı mevcuttur. Küresel siyasetteki devletleri *büyük güçler*, *orta güçler*, *küçük devletler* ve *mikro devletler* olarak kategorize eden Neumann ve Gstöhl, küçük devletleri *ne*

Washington Press, 2006).

³ Vandenbosch, "The Small States," 294.

⁴ Annette Baker Fox, *The Power of Small States: Diplomacy in World War II* (Chicago: University of Chicago Press, 1959).

⁵ Robert L. Rothstein, *Alliances and Small Powers* (New York: Columbia University Press, 1968).

⁶ Tom Long, *A Small State's Guide to Influence in World Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2022)

olmadıkları ile göreceli olarak tanımlanmaktadır. Yazarlara göre küçük devletler, büyük ve orta güçlerden küçük, mikro devletlerden ise büyüktür.⁷ Ancak bu kategorilerin sınırlarının muğlak olması, küçük devletlerin tespit edilmesini zorlaştırmaktadır.

Her ne kadar ortak bir tanım olmasa da küçük devletlerin tanımlanması için literatürde bazı ortaklıklar tespit edilmektedir. Öncelikle küçük devletlerin tanımlanmasında uluslararası ilişkilerdeki teorik ve metodolojik çalışmalara paralel şekilde niceliksel, niteliksel ve algısal olmak üzere üç yaklaşım olduğu tespit edilmektedir.⁸ Niceliksel yaklaşımda devletlerin yüzölçümü, ekonomik veriler ve nüfusları ele alınmaktadır. Böylelikle, devletlerin sahip oldukları maddi unsurları onların küçük veya büyük olarak tanımlanmasına olanak sağlamaktadır. Tom Crowards'un 2002 yılındaki çalışması, niceliksel yaklaşımla devletlerin kategorize edilmesindeki en kapsamlı çalışma olarak öne çıkmaktadır. Crowards, nüfus, yüzölçümü ve toplam gelir verilerini analiz ederek devletleri; mikro, küçük, orta-küçük, orta-büyük ve büyük olarak kategorize etmiştir. Çalışmaya göre 190 ülkenin 79'u küçük devlet kategorisine girmektedir.⁹

Nüfus ve ekonomik veriler, devletlerin kategorize edilmesindeki başlıca maddi unsurlar olarak öne çıkmaktadır. David Vital, küçük devletleri ekonomik gelişmişlik düzeyleri doğrultusunda nüfusları üzerinden belirlemiştir. Vital'e göre, 10-15 milyon nüfusa sahip gelişmiş ülkeler ve 20-30 milyon nüfusa sahip az gelişmiş ülkeler küçük devletler kategorisindedir.¹⁰ Benzer şekilde Jean Luc-Vellut, 2-10 milyar dolar gayri safi yurtiçi hasıla ve 10-50 milyon nüfusu olan devletleri küçük devlet olarak tanımlamıştır.¹¹ Robert Steinmetz ve Anders Wivel ise Avrupa'daki küçük devletler üzerine yaptıkları çalışmada küçük devletleri 500 milyon Euro'nun altında gayri safi yurtiçi hasılası ve 15 milyondan az nüfusu olanlar olarak tanımlamıştır.¹²

Maddi unsurlar temel alınarak oluşturulan küçük devlet tanımlarında, sınırların belirlenmiş ve tanım üzerinde uzlaşmış olması beklenmesine rağmen yazarlar arasında uzlaşmış bir nüfus, yüzölçümü ve ekonomik gelişmişlik düzeyi ortaya koyulamamıştır. Küçük devletlerin belirlenmesinde niceliksel perspektifin kullanılması, çalışmaların subjektifliğini arttıracaktır. Bu sebeple, karşılaştırmalı dış politika çalışmalarında küçük devletlerin belirlenmesini sağlamak amacıyla uluslararası ilişkilerde sıklıkla kullanılan 'güç' kavramı üzerinden niteliksel perspektif esas alınmaktadır. Bir aktörün diğerlerinin davranışlarını belirleme kapasitesi (etki) ve bir aktörün davranışlarının başkası tarafından belirlenmesini engelleme kapasitesi

⁷ Neumann, "Introduction: Lilliputians," 5-9.

⁸ Özlem Tür ve Nuri Sahki "Uluslararası İlişkiler'de 'Küçük Devletler': Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları," *Uluslararası İlişkiler* 14, no. 53 (2017): 7.

⁹ Tom Crowards, "Defining the Category of 'Small' States," *Journal of International Development* 14, no. 2 (2002): 153-159.

¹⁰ David Vital, *The Inequality of States: A Study of the Small Power in International Relations* (Oxford: Clarendon Press, 1967), 8.

¹¹ Jean-Luc Vellut, "Smaller States and the Problem of War and Peace: Some Consequences of the Emergence of Smaller States in Africa," *Journal of Peace Research* 4, no. 3 (1967): 254.

¹² Robert Steinmetz ve Anders Wivel, "Introduction," *Small States in Europe: Challenges and Opportunities* içinde, ed. Robert Steinmetz ve Anders Wivel (Aldershot: Ashgate, 2010), 5.

(otonomi) olarak gücü iki boyutlu tanımlayan Laurent Goetschel'e göre, büyük devletler ile karşılaştırıldığında küçük devletler kısıtlı etki ve otonomiye sahiptir.¹³

Birçok kişi psikolojik ve toplumsal algılar nedeniyle küçüklüğü zayıflık ile eş tutmaktadır. Bu algıların küçük devlet ve zayıf devlet kavramlarında kullanılması da hatalı çıkarımlara yol açmaktadır. Küçüklük fiziksel unsurlara dayalı iken, zayıflık güç kapasitesiyle ilişkilidir.¹⁴ Bu noktada, İskandinav ülkelerini örnek olarak göstermek mümkündür. Kısıtlı coğrafi koşulları olan Norveç, Finlandiya, İzlanda ve Danimarka'nın uluslararası siyasetteki konumlarına bakıldığında bu ülkeleri zayıf olarak nitelendirmek mümkün değildir. Bu sebeple, niteliksel perspektiften küçük devletlerin tanımlanmasında önemli bir tuzak vardır.

Küçük devletlerin tanımlanmasında kullanılan bir diğer yaklaşım ise algısal perspektiftir. Niceliksel perspektifin dayandığı maddi unsurlar ve niteliksel perspektifin dayandığı güç kapasitelerinden farklı olarak algısal perspektif, düşünceler üzerine inşa edilmektedir. Jeanne Hey'e göre, eğer bir devlet kendisini küçük algılıyorsa ya da diğer devletler ilgili devleti küçük algılıyorsa bu devlet küçük devlet olarak tanımlanmalıdır.¹⁵ Güncel küresel siyasette kimliklerin, düşüncelerin ve algıların her gün daha fazla ön planda olduğu ve çalışmalarda da daha çok yer bulduğu gözlemlenmektedir. Ancak küçük devletleri sadece algılar ve beyanlar üzerinden tanımlamak gerçekliği engelleyebilir. Bu nedenle, algısal ve niceliksel perspektifleri bir arada kullanarak küçük devlet tanımı yapmak çalışmaların objektifliğini güçlendirecektir.

Yalnızca araştırmacılar değil, uluslararası örgütler de küçük devletlerin tanımlanması ve bir araya gelerek politika oluşturmaları için çalışmalar yapmaktadır. Bu doğrultuda, nüfusu 1,5 milyon ve altındaki devletler Dünya Bankası tarafından küçük devletler olarak tanımlanmaktadır. Dünya Bankası, küçük nüfusları ve ekonomik altyapıları sebebiyle kalkınmada güçlüklerle karşılaşan küçük devletlerin ihtiyaçlarını belirlemek ve çözümler üretmek amacıyla, Küçük Devletler Forumu oluşturmuştur.¹⁶ Bu tanıma uyan ve forum üyesi olan ülke sayısı 40'tır. Buna ek olarak nüfus kısıtına uymamasına rağmen 10 diğer ülke de forum üyesidir (Bkz: Tablo 1) Bu ülkelerden 14'ü Afrika ülkesidir. İngiliz Milletler Topluluğu da benzer şekilde 1,5 milyon ya da daha az nüfusa sahip ülkeler ile daha büyük nüfusa sahip ancak benzer özellikleri olan -Botswana, Jamaica, Lesotho, Namibia ve Papua New Guinea gibi- ülkeleri küçük devlet olarak tanımlamaktadır.¹⁷ 56 üyenin 33'ü küçük devlet (Tablo 2) iken bunların 8'i Afrika ülkesidir.

¹³ Laurent Goetschel, "The Foreign and Security Policy Interests of Small States in Today's Europe," *Small States Inside and Outside the European Union: Interests and Policies* içinde, ed. Laurent Goetschel (Boston: Springer, 1998), 14-15.

¹⁴ Neumann, "Introduction: Lilliputians," 7-8; Asbed Kotchikian, "The Dialectics of Small States: Foreign Policy Making in Armenia and Georgia" (Doktora Tezi, Boston University, 2006), 21.

¹⁵ Jeanne A. K. Hey, "Introducing Small State Foreign Policy," *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior* içinde, ed. Jeanne A. K. Hey (London: Lynne Rienner Publishers, 2003), 2-3.

¹⁶ "The World Bank in Small States," *World Bank*, erişim 6 Eylül 2024, <https://www.worldbank.org/en/country/smallstates/overview>

¹⁷ "Small States," *The Commonwealth*, erişim 6 Eylül 2024, <https://thecommonwealth.org/our-work/small-states>

Tablo 1: Dünya Bankası Küçük Devletler Forumu Üyesi Ülkeler¹⁸

Antigua Barbuda	Kıbrıs	Gine Bissau*	Mikronezya	Solomon Adaları
Bahamalar	Cibuti	Guyana	Karadağ	Saint Kitts ve Nevis
Bahreyn	Dominika	İzlanda	Namibya*	Saint Lucia
Barbados	Ekvator Ginesi*	Jamaika*	Nauru	Saint Vincent ve Grenadinler
Belize	Estonya	Kiribati	Palau	Surinam
Butan	Esvatini	Lesotho*	Katar*	Doğu Timur
Botsvana*	Fiji	Maldivler	Samoa	Tonga Krallığı
Brunei Darusselam	Gabon*	Malta	San Marino	Trinidad ve Tobago*
Cabo Verde	Gambiya*	Marşal Adaları	Sao Tome and Principe	Tuvalu
Komorlor Birliği	Grenada	Morityus	Seyşeller	Vanuatu

*Dünya Bankası küçük devletler tanımındaki nüfus kısıtına uymamasına rağmen forum üyesi devletleri ifade eder.

¹⁸ Tablo <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2024/06/26/small-states-and-small-states-forum-members-web-sayfasındaki-bilgiler-doğrultusunda-yazar-tarafından-hazırlanmıştır>.

Tablo 2. İngiliz Milletler Topluluğu Üyesi Küçük Devletler¹⁹

Botsvana	Sejšeller	Barbados	Saint Kitts ve Nevis	Fiji	Tonga
Esvatini	Gambiya	Belize	Saint Lucia	Kiribati	Tuvalu
Gabon	Brunei Darusselam	Dominika	Saint Vincent ve Grenadines	Nauru	Vanuatu
Lesotho	Maldivler	Grenada	Trinidad ve Tobago	Papua Yeni Gine	
Morityus	Antigua ve Barbuda	Guyana	Kıbrıs	Samoa	
Namibya	Bahamalar	Jamaika	Malta	Solomon Adaları	

Dünya Bankası ve İngiliz Milletler Topluluğu'na ek olarak küçük devletler tanımı Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde yapılmıştır. 1992 yılında Singapur'un girişimiyle BM'de gönüllü ve informal bir grup olarak Küçük Devletler Forumu oluşturulmuştur. Forum, 10 milyondan az nüfusa sahip ülkeleri küçük devletler olarak tanımlamaktadır. 108 üyesi²⁰ olan forum, küçük devletlerin temsil sorunlarını gidermek, seçimlerde iş birlikleri yapmak, ortak görüşleri teşvik etmek ve uluslararası toplumun BM Şartı ilkelerine bağlı kalmasını sağlamak üzere girişimlerde bulunmak için devletlere iletişim kanalı oluşturmaktadır.²¹ BM üyesi ülkelerin yarısından fazlasının -193 ülkenin 108'inin- küçük devlet olması ve kendisini küçük devlet olarak tanıtarak foruma üye olması, küresel siyasette ve dış politika çalışmalarında küçük devletlerin önemli bir çalışma alanı olarak görülmesi adına önemli bir kanıttır. Bu ülkelerin yaklaşık üçte biri Afrika ülkelerinden (Tablo 3) oluşmaktadır. Küçük devlet çalışmaları Avrupa, Güneydoğu Asya ve Ortadoğu'daki küçük devletlere odaklanmaktadır.

¹⁹ Tablo <https://thecommonwealth.org/our-work/small-states> web sayfasındaki bilgiler doğrultusunda yazar tarafından oluşturulmuştur.

²⁰ "FOSS for Good' Technical Assistance Package," erişim 6 Eylül 2024, https://www.mpa.gov.tt/sites/default/files/file_upload/psacourses/SCPTA/Annex.pdf

²¹ Andrea Ó Súilleabháin, *Small States at the United Nations: Diverse Perspectives, Shared Opportunities* (New York: International Peace Institute, 2014), 3,8.

Tablo 3. Birleşmiş Milletler Küçük Devletler Forumu Üyesi Afrika Ülkeleri²²

Benin	Cibuti	Gine Bissau	Morityus	Senegal	Zambiya
Botsvana	Ekvator Ginesi	Lesotho	Mozambik	Sejšeller	
Burundi	Esvatini	Liberya	Namibya	Sierra Leone	
Cabo Verde	Gabon	Libya	Nijer	Somali	
Orta Afrika Cumhuriyeti	Gambiya	Malavi	Ruanda	Togo	
Komorlar Birliği	Gine	Mali	Sao Tome ve Principe	Uganda	

Bu sebeple, bu çalışmada niceliksel, niteliksel ve algısal yaklaşımla oluşturulan küçük devletler tanımlarından yola çıkılarak niceliksel yaklaşımın nüfus perspektifi ile algısal perspektif birleştirilmiş ve makalenin çalışma alanı olarak Birleşmiş Milletler Küçük Devletler Forumu, Dünya Bankası Küçük Devletler Forumu ve İngiliz Milletler Topluluğu'nun üyesi olan Sahra Altı Afrika'daki küçük devletler -Botsvana, Esvatini, Gabon, Gambiya, Lesotho, Morityus, Namibya ve Sejšeller- (Tablo 4) belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler Küçük Devletler Forumuna katılım devletlerin kendi isteği doğrultusunda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, bu foruma üye olan devletler kendilerini küçük devletler olarak tanımlamaktadır. Bu durum da çalışmada algısal perspektifin kullanılabilirliğini sağlamaktadır. Makalede Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkileri incelenerek hem Türk dış politikası literatürüne hem de küçük devletler çalışmalarına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

²² Tablo "FOSS for Good' Technical Assistance Package" belgesindeki tablodan oluşturulmuştur.

Tablo 4: Çalışmanın Konusu Ülkelerin Nüfusları

	Nüfus (Bin)		Nüfus (Bin)
Botsvana	2,675.35	Lesotho	2,330.32
Esvatini	1,210.82	Morityus	1,261.04
Gambiya	2,773.17	Namibya	2,604.17
Gabon	2,436.57	Sejšeller	119.77

Türk Dış Politikasında Sahra Altı Afrika

1923 yılında Cumhuriyetin ilanından itibaren Türkiye'nin dış politikasını "Yurtta Barış, Dünyada Barış" ilkesi üzerine oluşturduğu ve dış politikasında uzun yıllar boyunca komşuları haricindeki yakın bölge ülkeleriyle sınırlı ilişkiler kurarken uzak coğrafyalarla ilişki kurmamayı tercih ettiği gözlemlenmektedir. Türk dış politikasında ihmal edilen uzak coğrafyalardan birisi de Sahra Altı Afrika'dır. Libya, Cezayir, Tunus gibi ülkelerin Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen ya da kısmen parçası olmasıyla Afrika kıtasıyla ilişkiler 16. yüzyıla dayansa da Sahra Altı Afrika'yla ilişkiler ancak 19. yüzyılda Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Sudan seferiyle başlamıştır. Bu süreçte İmparatorluk, Sahra Altı'ndaki topluluklarla da tanışmış ve ilişkiler kurmaya başlamıştır. Nitekim, Cape Town'daki Müslümanların İngiliz yönetiminden imam talep etmesi üzerine Osmanlı İmparatorluğu 1863 yılında Güney Afrika'ya imam göndermiş ve bu kişiler imparatorluğun bölgeyle iletişimini sağlamıştır.²³ Bu gelişmelerle Afrika, Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikasında gittikçe artan bir öneme sahip olmaya başlasa da Avrupa'nın Berlin Konferansı'nda "Afrika için Mücadele" planını açıklamasıyla birlikte imparatorluğun bölgeyle olan diplomatik ve kültürel ilişkileri gerilemiştir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte bölgeyle ilişkilerde yeni bir sürece geçilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde gerçekleşen Türk bağımsızlık mücadelesi Cezayir, Tunus, Nijerya, Mali, Sudan, Mısır ve Fas gibi ülkeler için ilham kaynağı olmuştur. Ancak Türkiye'nin bölgeyle ilişkileri -diğer uzak coğrafyalarla ilişkileri gibi- İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kısıtlı

²³ Numan Hazar, "The Future of Turkish-African Relations," *Dış Politika* 3-4, (2000): 110; Volkan İpek, "Turkey's Foreign Policy Towards Sub-Saharan Africa," *Turkish Foreign Policy: International Relations, Legality and Global Reach* içinde, ed. Pınar Gözen Ercan (Londra: Palgrave Macmillan, 2017), 218-219.

diplomatik ilişkilerle sürdürülmüştür. Bu dönemde Türkiye, 1926 yılında Addis Ababa'da büyükelçilik açmıştır.²⁴

1946 yılında BM ve 1952 yılında NATO üyeliği, Türkiye'nin uluslararası siyasetteki konumunu yeniden belirlemesine ve buna uygun şekilde dış politika ajandası oluşturmasına katkı sağlamıştır. Türkiye'nin, Soğuk Savaş'taki bu konumlanması Afrika ülkeleriyle anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Süveyş Krizi'nde Türkiye'nin İngilizleri desteklemesi ve Sovyet yayılmacılığına karşı tarafsızlığın bir seçenek olmadığını öne sürerek 1955 Bandung Konferansı'nda Batı yanlısı tutum sergilemesi, bölgedeki ülkelerle temel anlaşmazlık noktaları olarak öne çıkmıştır.²⁵ Bir diğer anlaşmazlık noktası, Türkiye'nin dekolonizasyon döneminde Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması sürecindeki tutumuyla alakalıdır. Soğuk Savaş döneminde Batılı ülkeler ile ilişkilerini geliştiren Türkiye, Afrika ülkelerinin bağımsızlık süreçlerinde destek vermemiş; aksine, Batılı ülkeleri destekleyici davranışlarda bulunmuştur. Örneğin bu süreçlerde Türkiye, Angola'nın, Tunus'un ve Cezayir'in bağımsızlıklarına ilişkin BM Genel Kurulu'ndaki oylamalarda Batılı ülkelerle birlikte hareket etmiştir.²⁶

Türkiye'nin, ABD başta olmak üzere Batı ile olan yakınlaşması uzun sürmemiştir. 1960'lardan itibaren Kıbrıs meselesi, Türkiye'yi Batılı müttefiklerinden uzaklaştırmaya başlamıştır. Bu süreçte Türkiye, Batı dışı dünyadaki uzak bölgelerle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu bölgelerin başında da Afrika gelmektedir. Türkiye, 1960'lardan itibaren bağımsızlığını kazanan Afrika ülkelerini tanımaya başlamış; bu ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmuş ve bazı ülkelerde büyükelçilikler açmıştır.²⁷ 1980 darbesinin etkileri Türkiye'nin siyasi ve ekonomik yapısını doğrudan etkilemiş, bu nedenle Türkiye Afrika'daki bazı temsilciliklerini kapatmıştır. Ancak 1980'lerin son yıllarında Turgut Özal yönetiminde uygulanan liberalleşme politikasının uzantısı olarak çok boyutlu ve aktivist dış politikayla Türkiye, Gine, Gine-Bissau, Moritanya, Senegal, Somali, Sudan, Uganda, Botswana, Çad, Cibuti, Gambiya ve Zambiya ile ekonomi ve kalkınma alanlarında iş birliği anlaşmaları yaparak bölgeyle ilişkilerini arttırmıştır.²⁸

Takip eden yıllarda, Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası siyasette köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm sürecinde etki alanını arttırmak için manevra ortamı bulan Türkiye hem komşu ve yakın bölgeleriyle hem de uzak bölgelerle ilişkilerini geliştirmek için çeşitli dış politika stratejileri oluşturmaya başlamıştır. 1998 yılına gelinceye kadar Türkiye'nin kapsamlı bir Afrika politikası bulunmamaktaydı. Soğuk Savaş sonrasında Batı ittifakının öneminin kalmadığının düşünülmesi, Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin Avrupa Birliği tarafından aday ülke olarak belirlenmemesi ve Kıbrıs konusunda uluslararası gündemin yoğunlaşması, Türkiye'nin Afrika politikasını oluşturmasına zemin hazırlamıştır.²⁹

²⁴ İpek, "Turkey's Foreign Policy," 219.

²⁵ Volkan İpek, "The 2011 Landing of Turkey on Somalia: the 'State to People' Aspect of Turkish Foreign Policy Towards Sub-saharan Africa," *European Scientific Journal*, (2014): 414.

²⁶ Elem Eyrice Tepeciklioğlu, Ali Onur Tepeciklioğlu, ve Betül Aydoğan Ünal, "Türkiye'nin Sahra-altı Afrika'da Yürüttüğü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri," *Ege Academic Review* 18, no. 4 (2018): 608.

²⁷ Hazar, "The Future of Turkish-African Relations," 110.

²⁸ İpek, "The 2011 Landing of Turkey on Somalia," 415.

²⁹ Elem Eyrice Tepeciklioğlu, "Afrikaya Açılım Kararından Yirmi Sene Sonra Türkiye-Afrika İlişkileri Nerede?"

Uluslararası siyasetteki bu gelişmelere ek olarak Türkiye'nin bazı özellikleri, bölgeyle ilişkilerin geliştirilmesi ve uygulanması için avantajlar oluşturmaktadır. Kıtada sömürgeci bir geçmişinin olmaması, Afrikalı Müslümanlar başta olmak üzere bölgede Türkiye'ye karşı bir nefretin olmamasını ve hatta sempatinin oluşmasını sağlamıştır. Bunların yanında, 1990'lar itibarıyla Türkiye'de yaşayan Afrikalıların sayısının artması ve Türkiye'nin Afrika'daki barışı koruma operasyonlarına katılması, Türkiye'nin Afrika politikasını oluşturma ve uygulamasında avantajlar oluşturmaktadır.³⁰

1998 yılında siyasilere, diplomatların, iş insanlarının ve sivil toplum kuruluşlarının katkısıyla Türkiye'nin genel olarak Afrika'ya, özelde ise Sahra Altı Afrika'ya yönelik sistemli ve devamlı dış politikasını belirlemek için "Afrika Eylem Planı" oluşturulmuştur. Siyasi, ekonomik ve kültürel bölümlerden oluşan plan ile Türkiye'nin Afrika'daki temsilinin geliştirilmesi, ikili temasların teşvik edilmesi, ekonomik ve ticari iş birliklerinin geliştirilmesi ve eğitim ile kültür alanında iş birlikleri amaçlanmaktaydı.³¹ Ancak Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik kriz, planının uygulanmasını engellemiştir. 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte hükümet bölgeye önem vermiş ve Sahra Altı Afrika'yla ilişkiler ivme kazanmıştır. Böylece, 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" oluşturulmuştur. Ardından, 2005 yılı Türkiye'de "Afrika Yılı" olarak ilan edilmiş ve Türkiye Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsü edinmiştir.³² 2008 yılında Afrika Birliği'nin Türkiye'yi stratejik ortak ilan etmesiyle birlikte ilişkilerde yeni bir aşamaya geçilmiştir. Bu çerçevede, Birinci Türkiye-Afrika Ortaklığı Zirvesi 2008 yılında İstanbul'da, ikinci zirve 2014 yılında Malabo'da, üçüncü zirve ise 2021 yılında yeniden İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.³³

Ekonomik ve ticari iş birliğinin hızla arttığı süreçte Türkiye'nin bölgedeki dış temsilciliklerinin sayısı da aynı şekilde arttırılmıştır. 2002 yılı öncesinde Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'da 8 büyükelçiliği (Tablo 5) bulunurken 2002 yılından sonra 29 yeni büyükelçilik ve 1 başkonsolosluk (Tablo 6) açılmıştır. Diplomatik temsilciliklerinin yanı sıra Türk Hava Yolları, Türk İş Birliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), Afet ve Acil Durum Dairesi (AFAD), Türkiye Diyanet Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) ve Anadolu Ajansı gibi kurumlarla Türkiye'nin bölgedeki faaliyetleri yaygınlaştırılmıştır. Bunlara ek olarak Türk sivil toplum kuruluşları da bölgede insani yardım faaliyetlerinde bulunarak Türkiye'nin görünürliğini arttırmaktadır.

Bilgesam Analiz 1395, (2019): 4.

³⁰ Numan Hazar, "Turkey in Africa: the Implementation of the Action Plan and an Evaluation after Fifteen Years," *ORSAM Report* 125, (2012): 6-7.

³¹ Hazar, Numan. "The future of Turkish-African relations." *Dış Politika* 3-4 (2000).

³² Tepeciklioğlu, Elem Eyrice, Ali Onur Tepeciklioğlu, and Betül Aydoğan Ünal. "Türkiye'nin sahra-altı Afrika'da yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetleri." *Ege Academic Review* 18.4 (2018): 609.

³³ "Türkiye-Afrika İlişkileri," *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, erişim 10 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>

Tablo 5. 2002 Yılı Öncesi Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki Büyükelçilikleri³⁴

Addis Ababa (Etiyopya), 1926	Nairobi (Kenya) 1968
Akra (Gana), 1960	Kinşasa (Kongo Demokratik Cumhuriyeti), 1976
Abuja (Nijerya), 1962	Mogadişu (Somali), 1981
Dakar (Senegal), 1963	Darüsselam (Tanzanya), 1981

Tablo 6. 2002 Yılı Sonrasında Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'da Açtığı Büyükelçilikler ve Başkonsolosluk³⁵

Abidjnan (Fildişi Sahili), 2009	Maputo (Mozambik), 2011	Gaboron (Botsvana), 2014
Antananarivo (Madagaskar), 2010	Nuakşot (Moritanya), 2011	Kigali (Ruanda), 2014
Bamako (Mali), 2010	Librevil (Gabon), 2012	Kotonu (Benin), 2014
Kampala (Uganda), 2010	Niamey (Nijer Cumhuriyeti), 2012	Vagadugu (Burkina Faso), 2014
Luanda (Angola), 2010	Windhoek (Namibya), 2012	Hartum (Sudan), 2017
Yaunde (Kamerun), 2010	Asmara (Eritre), 2013	Bujumbura (Burundi), 2018
Banjul (Gambiya), 2011	Cibuti (Cibuti), 2013	Freetown (Sierra Leone), 2018
Harare (Zimbabve), 2011	Encemine (Çad), 2013	Malabo (Ekvator Ginesi), 2018
Juba (Güney Sudan), 2011	Konakri (Gine), 2013	Lome (Togo), 2021
Lusaka (Zambiya Cumhuriyeti), 2011	Brazavil (Kongo Cumhuriyeti), 2014	Hargeysa Başkonsolosluğu (Somali), 2014

³⁴ Tablo yazar tarafından T.C. Dışişleri Bakanlığı web sayfası ve yurtdışı temsilciliklerinin web sayfalarından toplanan verilerle oluşturulmuştur.

³⁵ Tablo yazar tarafından T.C. Dışişleri Bakanlığı web sayfası ve yurtdışı temsilciliklerinin web sayfalarından toplanan verilerle oluşturulmuştur.

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki Küçük Devletlerle İlişkileri

Türkiye, 1998 yılında hazırlanan “Afrika Eylem Planı” ve devamında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çok boyutlu ve aktivist dış politikasıyla komşu ve yakın coğrafyalar dışındaki bölge ve ülkelerle de ilişkilerini arttırmaya başlamıştır. Bu bölgeler arasında Sahra Altı Afrika siyasi, ekonomik ve kültürel amaçlar doğrultusunda ön plana çıkmaktadır. Uluslararası siyaset ve dış politika analizi çalışmalarında son dönemlerde ilgi görmeye başlayan küçük devletler çalışmaları perspektifinden Türk dış politikasına bakıldığında, Türkiye'nin küçük devletlerle ilişkileri için oluşturulmuş planları olmadığı tespit edilmektedir.³⁶ Küçük devletler, sınırlı kapasitelerinden kaynaklanan kırılganlıklarını azaltmak amacıyla küresel siyasette çeşitli politikalar oluşturmaktadır. Türkiye ile bu devletlerin özel ilişkiler geliştirmesi hem Türk dış politikasının etki alanını geliştirecek hem de küçük devletlerin küresel siyasetteki etkilerini pekiştirecektir. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki küçük devletler olan Botswana, Esvatini Krallığı, Gambiya, Gabon, Lesotho, Morityus, Namibya ve Seyşeller ile ilişkileri analiz edilecek ve Türk dış politikası için fırsatlar araştırılacaktır.

Botswana

Siyasi istikrar, demokratik yönetim ve dikkat çekici ekonomik gelişmesiyle öne çıkan Botswana, diğer Afrika ülkeleri için de başarılı bir demokratikleşme hikayesi olarak gösterilmektedir.³⁷ 581.730 km² büyüklüğündeki 2 milyon 675 bin nüfusa sahip Güney Afrika ülkesi Botswana Cumhuriyeti Zambia, Zimbabwe, Namibya ve Güney Afrika ile komşudur. Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılası 7.249 Dolar olan ülkenin temel geliri elmas üretimi, hayvancılık ve turizm sektörlerinden sağlanmaktadır.³⁸

1880'lerde Avrupalı ülkelerin “Afrika için Mücadele” adı altında yürüttüğü sömürgecilik politikasında Botswana, Birleşik Krallık tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu dönemde adı Bechuanaland olan ülkenin başkenti olarak Güney Afrika'nın Mafikeng şehri belirlenmiştir.³⁹ Böylelikle Birleşik Krallık, sömürgelerindeki yönetim merkezlerini bir arada tutmuştur. 1966 yılında bağımsızlığını ilan eden ülkenin adı etnik çoğunluk grubu olan Tswana'nın toprağı anlamına gelirken başkenti Gaborone'dir. Siyasal sistemini parlamenter demokrasiye uyumlu hale getiren Botswana, bağımsızlığını ilan ettikten sonra bağımsız ve adil seçimleri organize ederek Sahra Altı Afrika'da en eski ve aralıksız çok partili demokrasiye sahip ülke olmuştur. Bağımsızlığını elde ettiği dönemde dünyada en fakir ülkelerden Botswana, zengin elmas yataklarını keşfedip uygun kalkınma planları izleyerek Afrika'nın önde gelen ülkelerinden biri olmuştur.⁴⁰

³⁶ Ali Faik Demir ve Yeliz Kulalı Martin, “Avrupa'daki Mikro Devletler ve Türk Dış Politikası Açısından Konumları,” *The Turkish Yearbook of International Relations* 50, (2019): 123.

³⁷ James Kirby, “Botswana at 50: The End of an African Success Story?,” *The Conversation*, 20 Eylül 2016, erişim 10 Eylül 2024, <https://theconversation.com/Botswana-at-50-the-end-of-an-african-success-story-65349>

³⁸ “About Our Country,” *Republic of Botswana*, erişim 10 Eylül 2024, <https://www.gov.bw/about-our-country>

³⁹ Christian John Makgala, “Botswana, Colonial System: Repressive Apparatus, Ideology, Adaptations, Social Impacts,” *Essays Aluka*, (2007).

⁴⁰ “Botswana'nın Siyasi Görünümü,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, erişim 10 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/botswana-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

Türkiye'nin Afrika'da gün geçtikçe daha da önemli bir aktör haline gelen Botswana ile ilişkileri resmi diplomatik ilişkilerin kurulduğu 1981 yılına dayanmaktadır. İlk olarak, 1990'da iki ülke arasındaki bağları kuvvetlendirmek ve teknik ve ekonomik kalkınmada iş birliğini arttırmak için Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmada Türkiye, imalat sanayi, tarım ve sağlık hizmetlerine ilişkin proje ve teknoloji transferi; seminerler, eğitim programları, çalışma grupları; ortak bilim ve teknoloji araştırma projeleri; eğitim ve öğretim bursları gibi konularda yardım edebileceğini belirtmiştir.⁴¹ Türkiye-Botswana ilişkilerindeki en büyük adım 2008 yılında İstanbul'da gerçekleşen Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'nde Botswana'nın da temsil edilmesi ve buna müteakip iki ülke arasındaki ziyaretler sonucunda 2010 yılında ilişkileri güçlendirmek ve iş birliğini geliştirmek amacıyla Ticari, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması'nın imzalanmasıdır.⁴² Nitekim, iki ülke arasında ekonomik ilişkileri güçlendirmek için 2012 yılında Karma Ekonomik Komisyon oluşturulmuştur. Böylelikle 2000'lerin başında yarım milyon dolar olmayan ticaret hacmi 2020'de 5 milyon dolara ulaşmıştır.⁴³ Ekonomik veriler, Afrika'da önemli işbirlikleriyle bölgede yer almak isteyen Türkiye'nin Botswana'yla da ilişkilerini güçlendirdiğini göstermektedir.

Türkiye, 1998'ten 15 Ekim 2014'te Gaboron Büyükelçiliği açılana kadar Botswana ile ilişkilerini Pretoria'daki misyonu üzerinden sürdürürken Botswana 2011'de Cenevre'deki misyonunu Türkiye'ye akredite etmiştir. Ekonomik ilişkilerin artması ve işbirliklerinin sürmesine paralel olarak Botswana, Türk vatandaşları için vize mecburiyetini kaldırmıştır.⁴⁴

Esvatini Krallığı

Toprakları Güney Afrika içinde bulunan Esvatini, Güney Afrika'ya ek olarak yalnızca kısıtlı sınırı bulunan Mozambik ile komşudur. 17.363 km² büyüklüğünde ve 1 milyon 210 bin nüfusa sahip Esvatini'de kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla 3.797 dolardır.⁴⁵ Kökenleri Kamerun'dan gelen Bantu'lara dayanan Swazi halkı devlet yapısını oluşturmaya 1810'larda başlasa da 1880'lerde Avrupalıların Afrika ülkelerini ve topluluklarını "koruma" politikası Esvatini'yi de etkilemiştir. İngiliz-Boer savaşına kadar Hollanda himayesinde kalan ülke, savaş sonrasında Birleşik Krallığın koruma bölgesine dahil edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan dekolonizasyon sürecinde ülke, Birleşik Krallığın oluşturduğu kontrollü ve kademeli bağımsızlık süreci yaklaşımını takip ederek 1968 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir.⁴⁶ Afrika'nın son kalan monarşisi olan ülkenin adı kuruluşundan 50. yılına kadar Swaziland iken

⁴¹ "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 21 Kasım 1990, erişim 10 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20702.pdf>

⁴² "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 10 Nisan 2013, erişim 10 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130410-2.htm>

⁴³ "Türkiye-Botswana Siyasi İlişkiler," *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, erişim 10 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-botsvana-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

⁴⁴ <https://Botsvanamission.ch/turkey/>

⁴⁵ "Eswatini," *World Bank*, erişim 14 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/Eswatini>

⁴⁶ "Who We Are," *Kingdom of Eswatini*, erişim 14 Eylül 2024, <https://www.gov.sz/index.php/about-us-sp-15933109/who-we-are>

Kral 3. Mswati 2018 yılında ülkenin adını Swazilerin toprağı anlamına gelen Esvatini olarak değiştirmiştir.⁴⁷

Brüksel, Cenevre, Washington, Londra, Maputo, Pretorya, Kuala Lumpur, Taipei, Kuveyt, Abu Dabi, Doha, Fas ve Johannesburg'ta büyükelçilik ve konsoloslukları tarafından temsil edilen Esvatini'nin Birleşmiş Milletler (New York), Avrupa Birliği (Brüksel) ve Afrika Birliği (Addis Ababa)'ne akredite daimi temsilcilikleri de bulunmaktadır.⁴⁸ Türkiye'nin, en küçük Afrika ülkesi olan Esvatini ile sınırlı ilişkileri bulunmaktadır. Türkiye, Pretorya Büyükelçliği üzerinden ilişkileri sürdürürken Esvatini'nin Cenevre Büyükelçiliği Türkiye'ye akreditedir. 2017 yılında Türkiye, başkent Mbabane'ye büyükelçilik açılmasına ilişkin kararını paylaşmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 1,5 milyon dolara ulaşırken ekonomik işbirliği anlaşması yapılmasına ilişkin mutabakata varılmıştır.⁴⁹ Nitekim, 2024 Antalya Diplomasi Forumu'nda Kral 3. Mswati ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yaptıkları görüşmede bölgesel meseleleri de değerlendirerek ikili ilişkilerin geliştirmesi konusunda görüş birliği sağlamıştır.⁵⁰

Gambiya

Afrika'nın batı kıyısında bulunan Gambiya, Batıda Atlantik Okyanusu ile komşuyken diğer üç tarafı Senegal ile çevrilidir. Gambiya Nehri'nin etrafında bulunan ülke 11.300 km² yüzölçümüyle Afrika kıtasının en küçük ülkesidir.⁵¹ Nüfusu 2.773.168 ülkede kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla 843 dolardır.⁵² Su yolu taşımacılığında stratejik bir konuma sahip ülkeyle ilgili ilk kayıtlara 9. yüzyılda Sahra Altı Afrika'yla ticaret yapan Arap tüccarların belgelerinde rastlanmaktadır. 1455 yılında Portekizli denizcilerin bölgeye gelmesine kadar ülkenin bulunduğu topraklarda Avrupalılara ilişkin bir iz bulunmamıştır.⁵³

Portekizli denizcilerin Gambiya Nehri boyunca yerleşimler kurmasıyla ülkede yüzyıllar sürecek Avrupalı sömürgesi başlamıştır. Nitekim 1600'lerde Fransa bölgede yerleşim kurmak istemişse de salgın hastalıklar nedeniyle başarısız olmuştur. 1766 yılında Birleşik Krallığın yönetimine giren ülke, Krallığın Batı Afrika'daki ilk sömürgesi olmuştur.⁵⁴ Coğrafi konumu nedeniyle deniz taşımacılığında önemli bir yere sahip olan ülke, Afrika kıtasından köle

⁴⁷ "Swaziland King Renames Country 'the Kingdom of eSwatini,'" *BBC*, 19 Nisan 2018, erişim 14 Eylül 2024, <https://www.bbc.com/news/world-africa-43821512>

⁴⁸ "Missions Abroad," *Kingdom of Eswatini Ministry of Foreign Affairs*, erişim 14 Eylül 2024, <https://www.gov.sz/images/Eswatini-MISSIONS-ABROAD-2023-1.pdf>

⁴⁹ "Türkiye to Give Hand to Eswatini," *Hürriyet Daily News*, 12 Nisan 2024, erişim 14 Eylül 2024, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkiye-to-give-hand-to-Eswatini-192378>

⁵⁰ Alperen Aktaş, "Turkish President Erdogan Meets King III. Mswati of Eswatini in Antalya," *AA*, 1 Mart 2024, erişim 14 Eylül 2024, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-president-erdogan-meets-king-iii-mswati-of-Eswatini-in-antalya/3152786>

⁵¹ "About the Gambia," *Republic of the Gambia*, erişim 15 Eylül 2024, <https://gambia.gov.gm/about/>

⁵² "The Gambia," *World Bank*, erişim 15 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/gambia-the>

⁵³ "The Gambia Country Profile," *BBC*, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.bbc.com/news/world-africa-13376517#:~:text=1895%20%2D%20Becomes%20a%20British%20protectorate,which%20several%20hundred%20are%20killed.>

⁵⁴ "The Gambia Country Profile," *BBC*.

ticaretinde kullanılan başlıca limanlardan olmuştur. Gambiya 1965 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.⁵⁵

Türkiye ile Gambiya'nın ilişkileri Türkiye'nin ülkeyi bağımsızlığının hemen ardından tanınmasıyla başlamış ve güçlenerek devam etmiştir.⁵⁶ İki ülke arasındaki ilk antlaşma 1988 yılında Ankara'da yapılmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve ekonomik, bilimsel ve teknik alandaki iş birliklerinin karşılıklı fayda ve eşitlik temelinde geliştirilip kolaylaştırılması için Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması yapılmıştır.⁵⁷ Ardından iki ülke 1989 yılında teknik ve ekonomik kalkınma işbirliğini teşvik etmek amacıyla Teknik İşbirliği Protokolü'nü imzalamıştır.⁵⁸ Türkiye ve Gambiya arasında arka arkaya yapılan bu anlaşmalar ilişkilere ivme kazanmıştır. Teknik ve ekonomik alanda başlayan iş birlikleri 1990'larda askeri iş birliklerine de zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda, askeri iş birliğinin dünyada barış ve güvenliğe olduğu kadar iki devletin menfaatine olacağı ortak düşüncesiyle 1990 yılında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması, 1991 yılında Gambiya Milli Jandarma Personelinin Türkiye'de ve Türk Jandarma Timi Tarafından Gambiya'da Eğitilmesine İlişkin Uygulama Protokolü, 1999 yılında ise Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.⁵⁹

İki ülke arasındaki ilişkiler diplomatik temsilciliklerin açılmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. 2010 yılında Gambiya'nın Ankara Büyükelçiliği, 2011 yılında ise Türkiye'nin Banjul Büyükelçiliği faaliyete başlamıştır.⁶⁰ Diplomatik temsilcilikler aracılığıyla ülkelerin birbirini yakından tanınması yeni iş birliği anlaşmalarına zemin hazırlamıştır. 2014 yılında iki ülke arasında Kültür, Eğitim, Bilim, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması⁶¹; Savunma Alanında Sanayi ve Teknik İşbirliği Anlaşması⁶²; Polis Eğitimi İşbirliği Protokolü⁶³ ve Enerji, Hidrokarbonlar ve Madencilik Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Zaptı⁶⁴ imzalanmıştır. Artan siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel ilişkilerin etkisiyle Türk Hava

⁵⁵ "About the Gambia."

⁵⁶ "Türkiye-Gambiya İlişkileri," *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-gambiya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

⁵⁷ "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 14 Şubat 1989, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20080.pdf>

⁵⁸ "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 11 Kasım 1989, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20339.pdf>

⁵⁹ "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 11 Temmuz 1999, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23752.pdf>

⁶⁰ "Gambiya Büyükelçisinden Güven Mektubu," *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/9135/gambiya-buyukelcisinden-guven-mektubu;> "Türkiye-Gambiya İlişkileri"

⁶¹ "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 24 Ekim 2014, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141024-2.htm>

⁶² "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 7 Haziran 2017, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/06/20170607M1-12.pdf>

⁶³ "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 11 Ağustos 2015, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler//2015/08/20150811-1.htm>

⁶⁴ "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 30 Haziran 2016, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/06/20160630M1-12.pdf>

Yolları 2018 yılında Banjul'a tarifeli uçuşlara başlamıştır.⁶⁵ İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2022 yılında 71,5 milyon dolara ulaşmıştır⁶⁶

Gabon

Doğuda ve Güneyde Kongo, Batıda Atlantik Okyanusu ve Kuzeyde Ekvator Ginesi ve Kamerun ile komşu olan Gabon; 267.667 km² yüzölçümüne sahiptir.⁶⁷ Nüfusu 2.346.566 olan ülkenin kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılası 8.420 dolardır.⁶⁸ Sömürge öncesinde küçük kabile krallıklarından oluşan Gabon, 1472 yılında Portekizli denizciler tarafından keşfedilmiştir. Ancak Gabon kıyıları hem köle ticareti hem de kerestecilik için Fransız, Danimarkalı ve İngiliz denizciler tarafından sıklıkla ziyaret edilmiştir.⁶⁹

1849 yılında Fransızlar tarafından serbest bırakılan köleler tarafından bugün başkent olan Librevil kenti kurulmuş ve kolonileştirilmiştir. Nitekim 1886 yılında Fransa, Gabon'a vali atayarak ülkeyi sömürgeci haline getirmiştir. Ülke 1886 yılında Fransız Kongo'suna, 1910 yılında ise Fransız Ekvatorial Afrika'sına bağlanmıştır. 1911 yılında ise ülkenin kuzeyi Almanya tarafından işgal edilmiştir. Eski sınırlara Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dönmüştür. 1946 yılında Fransa'nın denizaşırı bölgesi haline gelen Gabon, 17 Ağustos 1960'da bağımsızlığını ilan etmiştir.⁷⁰

Türkiye, Gabon ile diplomatik ilişkilerini ülkenin bağımsızlığının hemen ardından 1960 yılı içinde tesis etmiştir.⁷¹ Bu doğrultuda, 1962 yılında Lagos Büyükelçiliği Gabon'a akredite edilmiştir.⁷² Afrika Eylem Planını takiben 2000 yılında kültürel, ekonomik ve teknik iş birliğini geliştirip çeşitlendirmek amacıyla Türkiye ile Gabon arasında Genel Ticari, Ekonomik, Kültürel ve Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, iki ülke arasında ortak sermaye ile ticari girişimlerin kurulması, eğitim ve hizmetlerin planlanması, burs imkanları ve seminerlerin düzenlenmesi, fuar ve sergilerin organize edilmesini kapsamaktadır.⁷³

resmigazete.gov.tr/eskiler//2016/06/20160630-6.pdf

⁶⁵ "Türk Hava Yolları, Banjul'a Sefer Düzenlemeye Başladı," *TRT Haber*, 27 Kasım 2018, erişim 15 Eylül 2024, <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/turk-hava-yollari-banjula-sefer-duzenlemeye-basladi-395449.html>

⁶⁶ "Türkiye-Gambiya İlişkileri."

⁶⁷ "Gabonese Republic," *African Union*, erişim 17 Eylül 2024, <https://au.int/en/countryprofiles/gabonese-republic>

⁶⁸ "Gabon," *World Bank*, erişim 17 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/gabon>

⁶⁹ "Histoire du Gabon," *Présidence de la République Gabonaise*, erişim 17 Eylül 2024, <https://presidence.ga/histoire-du-gabon/>

⁷⁰ "Histoire du Gabon."

⁷¹ "Büyükelçilik," *T.C. Livrevil Büyükelçiliği*, erişim 17 Eylül 2024, <https://librevil-be.mfa.gov.tr/Mission/About>

⁷² "Kararname," *T.C. Resmi Gazete*, 7 Eylül 1972, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11200.pdf>

⁷³ "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 3 Nisan 2005, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/04/20050403-1.htm>

İki ülke arasındaki ilişkiler 2010'lu yıllarda ivme kazanmıştır. 2011 yılında iki ülke arasında Cumhurbaşkanlığı seviyesinde ilk ziyaret gerçekleşmiştir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ziyaretinde Türkiye ile Gabon Hükümetleri Arasında İşbirliği Anlaşması, Hükümetlerarası Askeri Çerçeve İşbirliği Anlaşması, Türkiye ile Gabon Arasında Diplomatik Pasaportlara Vize Muafiyeti Anlaşması, Dışişleri Bakanlıkları Arasında Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ve Savunma Bakanlıkları Arasında Niyet Beyanı imzalanmıştır.⁷⁴ Yapılan bu işbirliğin hemen ardından Ocak 2012'de Türkiye'nin Librevil Büyükelçiliği açılmıştır.⁷⁵ Ekonomik ilişkilerin de artarak devam ettiğinin bir göstergesi olarak 2013 yılında Türk Hava Yolları İstanbul-Librevil uçuşlarına başlamıştır.⁷⁶

Gül'ün ziyaretinden bir buçuk yıl sonra Gabon Cumhurbaşkanı Ali Bongo Ondimba Türkiye'yi ziyaret etmiş iki ülke arasındaki dostluk ve kardeşlik vurgulanarak Gabon'un Ankara'da büyükelçilik açma kararı paylaşılmıştır.⁷⁷ Nitekim Gabon'un Ankara Büyükelçiliği Aralık 2015'te faaliyete başlamıştır.⁷⁸ Ayrıca 2015 yılında Cumhurbaşkanı Ondimba'nın Ankara ziyaretinde bölgesel ve küresel konularda iş birliklerinin artarak devam etmesi vurgulanarak iki ülke arasında Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport Sahipleri için Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma, iki ülke Dışişleri Bakanlıkları arasında Bilişim Teknolojisi Alanında İşbirliği Mutabakat Muhtırası, Türkiye ve Gabon hükümetleri arasında Güvenlik İşbirliği, Savunma Sanayi ve Kültürel İşbirliği anlaşmaları imzalanmıştır.⁷⁹ 2018 yılında ise Cumhurbaşkanı Ondimba, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın göreve başlama törenine katılmıştır.⁸⁰

Lesotho

Güney Afrika Cumhuriyeti topraklarının içinde bulunan Lesotho'nun yüzölçümü 30.355 km²'dir. 2.330.318 nüfusu bulunan ülkenin kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılası 878

⁷⁴ "Cumhurbaşkanı Gül Gabon'da," *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 25 Mart 2011, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/9607/cumhurbaskani-gul-gabonda>

⁷⁵ "Türkiye-Gabon İlişkileri," *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-gabon-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

⁷⁶ "THY Libreville'e Uçuyor," *Airkule*, 31 Ocak 2013, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.airkule.com/haber/THY-LIBREVILLE-E-UCUYOR/13603>

⁷⁷ "Gabon Cumhurbaşkanı Ondimba Onuruna Akşam Yemeği," *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 18 Temmuz 2012, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/10480/gabon-cumhurbaskani-ondimba-onuruna-aksam-yemegi>

⁷⁸ "Türkiye-Gabon İlişkileri."

⁷⁹ "Kalıcı Barış ve İstikrarın Temini, Ekonomik Refahın Adil Bir Şekilde Paylaşılmasıyla Mümkündür" *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 12 Mayıs 2015, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/32283/kalici-baris-ve-istikrarin-temini-ekonomik-refahin-adil-bir-sekilde-paylasilmasiyla-mumkundur>

⁸⁰ "81 Milyonun Tamamının Cumhurbaşkanı Olduğumuzun Bilinciyle, Milletimize Layık Olmaya Çalışacağız" *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 9 Temmuz 2018, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/94764/-81-milyonun-tamaminin-cumhurbaskani-oldugumuzun-bilinciyle-milletimize-layik-olmaya-calisacagiz->

dolardır.⁸¹ Lesotho ekonomik gelirinin büyük kısmını giyim, ayakkabı, yün ve tiftik ihracatından karışılmaktadır. Coğrafi özellikleriyle nedeniyle dağ krallığı olarak nitelendirilen ülkeye Güney Afrika'nın Durban ve Johannesburg şehirlerinden ulaşım kolay olsa da ülke gözde seyahat noktalarından değildir.⁸²

Ülkede yüzyıllar boyunca farklı kabileler bir arada bulunmuştur. Toplulukların tek bir yönetim altında yaşaması ise ancak 1822 yılında Kral I. Moshoeshoe ile gerçekleşmiştir. Lesotho 1843 yılında Birleşik Krallık korumasına girmiştir. Lesotho 1966 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.⁸³

Türkiye ile Lesotho'nun kısıtlı ilişkileri 2010'lu yıllarda ivme kazanmıştır. İki ülke arasında resmi ziyaretler ve farklı kuruluşların toplantılarında görüşmeler ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkileri desteklemektedir. Türkiye Lesotho ile ilişkilerini Pretorya Büyükelçiliği üzerinden yürütürken Lesotho'nun Roma Büyükelçiliği Türkiye'ye akreditedir.⁸⁴

Morityus

Hint Okyanusu'nun güneybatısında bir ada ülkesi olan Morityus, Afrika'nın doğu kıyılarından 2.000 km uzaktadır. Nüfusu 1.261.041 olan ülkenin kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılası 11.416 dolardır.⁸⁵ Coğrafi konumu nedeniyle adanın uzun süre bilinmediği ve 1500'lerde Arap denizciler tarafından keşfedildiği ve haritalarda gösterildiği düşünülmektedir. Adaya ayak basan ilk Avrupalıların Portekizli denizciler olduğu varsayılmaktadır. Ancak Portekiz adada kalıcı yerleşim kurmamıştır.⁸⁶

Ada sırasıyla Hollanda, Fransa ve Birleşik Krallığın hakimiyetine girmiştir. 1598-1710 yılları arasında adaya gelen Hollanda, ilk yerleşimleri oluşturmuştur. Ancak adayı yalnızca diğer sömürgelerine ulaşımında lojistik noktası olarak kullanması nedeniyle adada yerleşik kalamamıştır. 1715 yılında Hindistan'a giden Fransız denizcilerin adaya gelmesiyle ada Fransız kolonisi haline gelmiştir. Neredeyse bir asır adada kalan Fransa, bugünkü başkent olan Port Louis'de deniz üssü ve gemi inşa merkezi kurmuştur. 1814 Paris Anlaşmasıyla ada Birleşik Krallık kontrolüne geçmiştir. 1834 yılında köleliğin kaldırılmasıyla ekonomik ve sosyal hayatta büyük bir dönüşüm süreci başlamıştır. Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte stratejik konumunu kaybeden ülke 1968 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir.⁸⁷

⁸¹ "Lesotho," *World Bank*, erişim 17 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/gabon> <https://data.worldbank.org/country/lesotho>

⁸² "About Lesotho," *Kingdom of Lesotho*, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.gov.ls/about-lesotho/>

⁸³ "About Lesotho."

⁸⁴ "Türkiye-Lesotho Siyasi İlişkileri," *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-lesotho-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>

⁸⁵ "Mauritius," *World Bank*, erişim 17 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/mauritius>

⁸⁶ "About Mauritius," *Republic of Mauritius*, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.govmu.org/EN/Pages/exploremauritius.aspx>

⁸⁷ "Mauritius Profile – Timeline," *BBC*, 25 February 2019, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.bbc.com/news/world-africa-13882731>; "About Mauritius."

Türkiye'nin Morityus ile ilişkileri 2010 yılında Antananarivo Büyükelçiliği'nin (Madagaskar) açılması ve ülkeye akredite edilmesiyle ivme kazanmıştır.⁸⁸ Nitekim 2011 yılında İstanbul'da iki ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında gümrük vergileri, fikri ve ticari mülkiyet hakları, vergilendirme ve ticari engellerin kaldırılması konusunda iş birliği yapılması konusunda fikir birliği beyan edilmiştir.⁸⁹ Gelişen ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler doğrultusunda Türk Hava Yolları 2015 yılında Port Louis'e tarifeli uçuşlara başlamıştır.⁹⁰

Namibya

824.292 km² yüzölçümüne ve 3.022.401 nüfusa sahip Namibya; doğusunda Botsvana, güneyinde Güney Afrika Cumhuriyeti, batısında Atlas Okyanusu ve kuzeyinde Angola ve Zambiya ile komşudur.⁹¹ Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılası 4.742 dolar olan ülke zengin altın, elmas ve uranyum kaynaklarına sahiptir.⁹²

Binlerce yıllar farklı kabilelerin bir arada yaşadığı ülke 1884 yılında Almanya tarafından sömürgeleştirildiğinde Avrupalılar ile tanışmıştır. Alman Güneybatı Afrika'sı adı verilen ülke Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Almanya idaresinde kalmıştır. Savaş sonrası ülke İngiliz kontrolüne geçerek daha sonra adı Güney Afrika Cumhuriyeti olacak olan Güney Afrika Birliği'ne bağlanmıştır. Bu dönemde adı Güneybatı Afrika olan ülke, 1960'lardan itibaren apartheid rejimine karşı kurtuluş mücadelesine başlamıştır. Nitekim ülke 1990 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir.⁹³

Türkiye'nin Namibya ile ilişkileri, ülkenin bağımsızlık mücadelesine başladığı süreçte kurulmuştur. Türkiye, Namibya'nın BM'de bağımsızlık mücadelesini desteklerken diplomatik ilişkiler 1997 yılında Pretorya Büyükelçiliğinin (Güney Afrika Cumhuriyeti) ülkeye akredite edilmesiyle kurulmuştur.⁹⁴ Türkiye'nin Windhoek Büyükelçiliği'nin 2012 yılında faaliyete başlamasıyla birlikte siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler ivme kazanmıştır. Namibya'nın Türkiye'de yerleşik misyonu yoktur. Berlin Büyükelçiliği Türkiye'ye akreditedir.⁹⁵

⁸⁸ "Büyükelçilik," *T.C. Antananarivo Büyükelçiliği*, erişim 17 Eylül 2024, <https://antananarivo-be.mfa.gov.tr/Mission/About>

⁸⁹ "Morityus," *T.C. Ticaret Bakanlığı*, 2 Ekim 2023, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar/morityus>

⁹⁰ "THY, Madagaskar ile Mauritius'a Sefer Başlattı," *Anadolu Ajansı*, 15 Aralık 2015, erişim 17 Eylül 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/thy-madagaskar-ile-mauritiusa-sefer-baslatti/491348>

⁹¹ "About Namibia," *Government of Namibia*, erişim 18 Eylül 2024, <https://www.gov.na/aboutnamibia>

⁹² "Namibia," *World Bank*, erişim 18 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/namibia>

⁹³ "About Namibia."

⁹⁴ "Büyükelçilik," *T.C. Windhoek Büyükelçiliği*, erişim 18 Eylül 2024, <https://windhoek-be.mfa.gov.tr/Mission/About>

⁹⁵ "Türkiye-Namibya Siyasi ve Ekonomik İlişkileri," *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, erişim 18 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye---namibya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

Temmuz 2014'te iki ülke arasında Diplomatik, Hizmet ve Resmi Pasaport Hamilleri İçin Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma'nın imzalanmasıyla diplomatik ilişkiler yeni bir boyuta geçmiştir.⁹⁶ Nitekim Kasım 2014'te iki ülke arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanarak ekonomik ve ticari ilişkilerin artırılmasına zemin hazırlanmıştır. Anlaşma kapsamında enerji kaynakları, tarım ve hayvancılık ile eğitim, sağlık, bilim ve teknoloji alanlarında iş birliklerinin tesis edilmesine ve karma ticaret ve ekonomi komitesinin kurulmasına karar verilmiştir.⁹⁷ Komite ilk toplantısını 2019 yılında Windhoek'te gerçekleştirmiştir.⁹⁸

Sejšeller

Hint Okyanusu'nun batısındaki farklı büyüklükteki 115 adadan oluşan Sejšeller, 455 km² yüzölçümüyle Afrika'nın en küçük ülkesidir.⁹⁹ Nüfusu 119.773 olan ülkenin kişi başına düşen gayri safı yurt içi hasılası 17.879 dolardır.¹⁰⁰ Afrika'nın doğu kıyılarında 1000 mil uzaklıkta olan ülkenin başlıca gelir kalemlerini turizm ve ton balığı ihracatı oluşturmaktadır.¹⁰¹

Afrika ve Asya arasındaki deniz ulaşımında stratejik bir yere sahip olan Sejšellerin 8. yüzyılda Hint Okyanusu'nda sefere çıkan Arap denizciler tarafından keşfedildiği düşünülse de takımda ülkesinde ilk yerleşim 1770'lerde Fransızların gelmesiyle başlamıştır. 1814 Paris Anlaşmasıyla Birleşik Krallık yönetimine geçen ülke, 1825 yılında 7000 nüfusuyla Hint Okyanusu'nda önemli bir lojistik merkezi olmuştur. Ülke dekolonizasyon sürecinde 1976 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.¹⁰²

Türkiye'nin Sejšeller ile ilişkileri 1995 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla ivme kazanmıştır. Türkiye, ilişkilerini Nairobi Büyükelçiliği'nin temsiliyle yürütürken, Sejšeller'in Paris Büyükelçiliği Türkiye'ye akreditedir. Nitekim Sejšeller'in İstanbul ve Ankara'da fahri konsoloslukları da bulunmaktadır.¹⁰³ Türk Hava Yolları 2016 yılında Sejšeller'in başkenti

⁹⁶ "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 11 Temmuz 2015, erişim 18 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150711-10.htm>

⁹⁷ "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 27 Haziran 2018, erişim 18 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180627-3.pdf>

⁹⁸ "Türkiye-Namibya Karma Ticaret ve Ekonomi Komitesinin İlk Toplantısı Windhoek'te Yapıldı," *T.C. Sağlık Bakanlığı*, erişim 18 Eylül 2024, <https://www.saglik.gov.tr/TR,56584/turkiye---namibya-karma-ticaret-ve-ekonomi-komitesinin-ilk-toplantisi-windhoekte-yapildi.html>

⁹⁹ "Ülke Künyesi," *T.C. Dışışleri Bakanlığı*, erişim 18 Eylül 2024, https://www.mfa.gov.tr/ulke-kunyesi__.tr.mfa

¹⁰⁰ "Seychelles," *World Bank*, erişim 18 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/seychelles>

¹⁰¹ "Sejšeller'in Ekonomisi," *T.C. Dışışleri Bakanlığı*, erişim 18 Eylül 2024, https://www.mfa.gov.tr/seyseller_in-ekonomisi.tr.mfa

¹⁰² "About Seychelles," *Seychelles Tourism Department*, erişim 18 Eylül 2024, <https://seychelles.com/aboutus/aboutseychelles>

¹⁰³ "Türkiye-Sejšeller Siyasi İlişkileri," *T.C. Dışışleri Bakanlığı*, erişim 18 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye---seyseller-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

Victoria'ya seferlere başlamasıyla iki ülke arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkiler artmıştır.¹⁰⁴ Türkiye ile Seyşeller arasındaki ticaret hacmi 2019 yılında 25,4 milyon dolara ulaşmıştır.¹⁰⁵

Sonuç

Uluslararası ilişkiler literatürü geleneksel olarak büyük güçler ve devlet odağında gelişmiş olsa da küçük devlet çalışmalarına son dönemde artan bir ilgi olduğu gözlemlenmektedir. Tarih boyunca küresel sistemin birer parçası olan küçük devletler, 1815 Viyana Kongresi ile kavramsallaştırılmaya başlamış; 1950'li yıllardan sonra küresel siyasette sayıları artan küçük devletler uluslararası ilişkiler çalışmalarında yer almaya başlamıştır. Küçük devlet çalışmalarına artan bu ilgi ve odağa rağmen, küçük devletlerin tanımlanması ve kavramsallaştırılması üzerine bir uzlaşma olmadığı; devletlerin niceliksel, niteliksel ve algısal olarak sınıflandırıldığı görülmektedir.

Küçük devlet çalışmalarında çoğunlukla Avrupa'daki devletlerin yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sahra Altı Afrika'da büyük güçlerden bağımsızlığını kazanmış küçük devletler ele alınmıştır. Bu inceleme, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki küçük devletlerle ilişkilerini, Türkiye'nin son yıllarda ilgisini arttırdığı Afrika'daki dış politikası ekseninde çerçevelemektedir. Böylece bu çalışma ile hem küçük devletler üzerine yapılan çalışmalarda hem de bu bölgedeki Türk dış politikasının anlaşılmasında bir boşluğu doldurmak hedeflenmiştir. Bu amaçla, çalışmanın araştırma sorularına cevap aramak adına öncelikle küçük devletler literatürüne, küçük devlet tanımına ve kavramsallaştırmalarına bakılmış ve niceliksel yaklaşımdaki nüfus perspektifi ile algısal yaklaşıma, BM Küçük Devletler Forumu, Dünya Bankası Küçük Devlet Forumu ve İngiliz Milletler Topluluğu eksenindeki küçük devlet tanımına odaklanılmıştır. Ancak, nüfusu 1,5 milyon ve altındaki devletleri küçük devlet olarak tanımlayan Dünya Bankası Küçük Devletler Forumu'nun 40 üyesinden 10'unun bu nüfus kısıtına uymamasına rağmen forumunun üyesi olması dikkat çekmekte ve bu yaklaşım da üzerine uzlaşma olmayan küçük devlet tanımını beslemektedir. Nüfus tanımına uymamasına rağmen kendini küçük devlet olarak kabul eden ve bu foruma üye olan Afrika devletleri de olduğu görülmektedir.

Öte yandan, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik dış politikası, küresel ilişkilere çok boyutlu bir yaklaşım arayışının etkisiyle 20. yüzyılın sonlarından bu yana önemli ölçüde geliştiği görülmektedir. 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile başlayan Afrika ile ilişkiler, 19. yüzyılda Sudan ve Güney Afrika ile devam etmiş; fakat Berlin Konferansı'nın ardından gerilemiştir. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile barışçıl bir dış politika hedefinde ajandaya alınan Afrika kıtası, devam eden yıllarda da Türkiye'nin, Batı devletleriyle ilişkilerini ön planda tutması sebebiyle yeterince ilgi görmemiştir. Türkiye'nin 1960'lı yıllarda Kıbrıs meselesiyle Batı'dan uzaklaşmaya başlaması, dış politikada yeni arayışları ve bölgeleri de beraberinde getirmiş; 1980 sonrası bu arayış derinleşmiştir. Bu dönemde Afrika kıtasındaki pek çok ülkeyle ekonomik kalkınma ve

¹⁰⁴ "THY'nin Seyşeller Seferleri Başladı," *Anadolu Ajansı*, 31 Ekim 2016, erişim 18 Eylül 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/thynin-seyseller-seferleri-basladi/675477>

¹⁰⁵ "Türkiye-Seyşeller Siyasi İlişkileri."

iş birliği anlaşmaları imzalanmış ve yeni politika alanları oluşturulmuştur. Türkiye'nin Afrika kıtasına yönelik dış politika hedeflerinin dönüm noktası şüphesiz ki 1998 yılında oluşturulan "Afrika Eylem Planı" olmuştur. Bu eylem planı ile bölgedeki dış politika faaliyetleri çoklu olarak ajandaya alınmış ve diplomasinin yanı sıra ekonomi, kültür, eğitim gibi alanlarda Afrika ile ilişkiler güçlenmiştir. 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti ile ilişkiler farklı bir boyuta taşınmıştır. Devlet kurumları ve dış politika yapımcıların yanında sivil toplum kuruluşları ile özel şirketlerin de iş birliği ve artan ilgisi ile Türkiye'nin Afrika kıtasındaki varlığı perçinlenmiştir. Ancak, genişleyen varlığına rağmen, Türkiye henüz özellikle bölgedeki küçük devletlere yönelik tutarlı ve hedefli bir strateji geliştirmemiştir. Sahra Altı Afrika'daki küçük devletler sadece uluslararası sistemin katılımcıları değildir. Türkiye'nin küresel etkisini ve bölgesel iş birliklerini genişletme çabalarında bu makalede incelenen Gambiya, Gabon ve Mauritius başta olmak üzere birçok küçük devlet, stratejik ortaklar olma potansiyeline sahiptir.

Türkiye diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkileri sayesinde Sahra Altı Afrika'nın küçük devletleriyle daha derin ortaklıklar için zemin hazırlamıştır. Ancak bu ilişkilerin potansiyelinden tam anlamıyla faydalanabilmek için Türkiye'nin dış politikasını şekillendirirken küçük devletlerin kendine has özelliklerini ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bu sebeple politika yapımcıların Sahra Altı Afrika'daki küçük devletlere yönelik daha özel stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ile Sahra Altı Afrika'nın tarihsel bağına dikkat çekilerek tecrübe paylaşımı yapılması önemlidir. Bu bağa dikkat çekmek adına, devlet kurumlarının dış politika ajandalarını, çok paydaşlı bir yaklaşım benimseyerek oluşturmaları kıymetli olacaktır. Bu açıdan, çok paydaşlı bir yönetimle Afrika'daki küçük devletler, Türk dış politikasında stratejik birer ortak olarak yer edinmelidir.

KAYNAKÇA

- "About Lesotho," *Kingdom of Lesotho*, Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.gov.ls/about-lesotho/>.
- "About Mauritius," *Republic of Mauritius*, Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.govmu.org/EN/Pages/exploremauritius.aspx>.
- "About Namibia," *Government of Namibia*, Erişim 18 Eylül 2024, <https://www.gov.na/aboutnamibia>.
- "About Our Country," *Republic of Botswana*, Erişim 10 Eylül 2024, <https://www.gov.bw/about-our-country>.
- "About Seychelles," *Seychelles Tourism Department*, Erişim 18 Eylül 2024, <https://seychelles.com/aboutus/aboutseychelles>.
- "About the Gambia," *Republic of the Gambia*, Erişim 15 Eylül 2024, <https://gambia.gov.gm/about/>.
- Aktaş, Alperen. "Turkish President Erdogan Meets King III. Mswati of Eswatini in Antalya," *AA*, 1 Mart 2024, Erişim 14 Eylül 2024, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-president-erdogan-meets-king-iii-mswati-of-Eswatini-in-antalya/3152786>.
- "Botswana'nın Siyasi Görünümü," *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, Erişim 10 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/botswana-siyasi-gorunumu.tr.mfa>.
- "Büyükelçilik," *T.C. Antananarivo Büyükelçiliği*, Erişim 17 Eylül 2024, <https://antananarivo-be.mfa.gov.tr/Mission/About>.

- “Büyükelçilik,” *T.C. Livrevil Büyükelçiliği*, Erişim 17 Eylül 2024, <https://librevil-be.mfa.gov.tr/Mission/About>.
- “Büyükelçilik,” *T.C. Windhoek Büyükelçiliği*, Erişim 18 Eylül 2024, <https://windhoek-be.mfa.gov.tr/Mission/About>.
- Crowards, Tom. “Defining the Category of ‘Small’ States,” *Journal of International Development* 14, no 2 (2002): 143-179.
- “Cumhurbaşkanı Gül Gabon’da,” *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 25 Mart 2011, Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/9607/cumhurbaskani-gul-gabonda>.
- Demir, Ali Faik ve Yeliz Kulalı Martin, “Avrupa’daki Mikro Devletler ve Türk Dış Politikası Açısından Konumları,” *The Turkish Yearbook Of International Relations* 50, (2019): 113-140.
- “Eswatini,” *World Bank*, Erişim 14 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/Eswatini>.
- Eyryce Tepeciklioğlu, Elem, Ali Onur Tepeciklioğlu, ve Betül Aydoğan Ünal, “Türkiye’nin Sahra-altı Afrika’da Yürüttüğü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri,” *Ege Academic Review* 18, no 4, (2018): 608.
- Eyryce Tepeciklioğlu, Elem. “Afrika’ya Açılım Kararından Yirmi Sene Sonra Türkiye-Afrika İlişkileri Nerede?,” *Bilgesam Analiz* 1395, (2019): 4.
- “FOSS for Good’ Technical Assistance Package,” Erişim 6 Eylül 2024, https://www.mpa.gov.tt/sites/default/files/file_upload/psacourses/SCPTA/Annex.pdf
- Fox, Annette Baker Fox. *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*. Chicago: University of Chicago Press, 1959.
- “Gabon Cumhurbaşkanı Ondimba Onuruna Akşam Yemeği,” *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 18 Temmuz 2012, Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/10480/gabon-cumhurbaskani-ondimba-onuruna-aksam-yemeği>.
- “Gabon,” *World Bank*, Erişim 17 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/gabon>.
- “Gabonese Republic,” *African Union*, Erişim 17 Eylül 2024, <https://au.int/en/countryprofiles/gabonese-republic>.
- “Gambiya Büyükelçisinden Güven Mektubu,” *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/9135/gambiya-buyukelcisinden-guven-mektubu>.
- Goetschel, Laurent. “The Foreign and Security Policy Interests of Small States in Today’s Europe,” *Small States Inside and Outside the European Union: Interests and Policies* içinde, ed. Laurent Goetschel (Boston: Springer, 1998), 14-15.
- Hazar, Numan. “The Future of Turkish-African Relations,” *Dış Politika* 3-4, (2000): 110
- Hazar, Numan. “Turkey in Africa: the Implementation of the Action Plan and an Evaluation after Fifteen Years,” *ORSAM Report* 125, (2012): 6-7.
- Hey, Jeanne A. K.. “Introducing Small State Foreign Policy,” *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior* içinde, ed. Jeanne A. K. Hey (London: Lynne Rienner Publishers, 2003), 2-3.
- “Histoire du Gabon,” *Présidence de la République Gabonaise*. Erişim 17 Eylül 2024, <https://presidence.ga/histoire-du-gabon/>.
- Ipek, Volkan. “The 2011 Landing of Turkey on Somalia: the ‘State to People’ Aspect of Turkish Foreign Policy Towards Sub-saharan Africa,” *European Scientific Journal*, (2014): 414.

- İpek, Volkan. "Turkey's Foreign Policy Towards Sub-Saharan Africa," *Turkish Foreign Policy: International Relations, Legality and Global Reach* içinde, ed. Pınar Gözen Ercan (Londra: Palgrave Macmillan, 2017), 218-219.
- "Kalıcı Barış ve İstikrarın Temini, Ekonomik Refahın Adil Bir Şekilde Paylaşılmasıyla Mümkündür" *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 12 Mayıs 2015, Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/32283/kalici-baris-ve-istikrarin-temini-ekonomik-refahin-adil-bir-sekilde-paylasilmasiyla-mumkundur>.
- "Kararname," *T.C. Resmi Gazete*, 7 Eylül 1972. Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11200.pdf>.
- Kirby, James. "Botswana at 50: The End of an African Success Story?," *The Conversation*, 20 Eylül 2016. Erişim 10 Eylül 2024, <https://theconversation.com/Botsvana-at-50-the-end-of-an-african-success-story-65349>.
- Kotchikian, Asbed. "The Dialectics of Small States: Foreign Policy Making in Armenia and Georgia" (Doktora Tezi, Boston University, 2006), 21.
- "Lesotho," *World Bank*, Erişim 17 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/gabon> <https://data.worldbank.org/country/lesotho>.
- Long, Tom. *A Small State's Guide to Influence in World Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2022).
- Makgala, Christian John. "Botswana, Colonial System: Repressive Apparatus, Ideology, Adaptations, Social Impacts," *Essays Aluka*, (2007).
- "Mauritius Profile – Timeline," *BBC*, 25 February 2019. Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.bbc.com/news/world-africa-13882731>.
- "Mauritius," *World Bank*, Erişim 17 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/mauritius>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 10 Nisan 2013. Erişim 10 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130410-2.htm>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 11 Ağustos 2015. Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler//2015/08/20150811-1.htm>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 11 Kasım 1989. Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20339.pdf>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 11 Temmuz 1999. Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23752.pdf>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 11 Temmuz 2015. Erişim 18 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150711-10.htm>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 14 Şubat 1989. Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20080.pdf>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 21 Kasım 1990. Erişim 10 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20702.pdf>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 24 Ekim 2014. Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141024-2.htm>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 27 Haziran 2018. Erişim 18 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180627-3.pdf>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 3 Nisan 2005, Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/04/20050403-1.htm>.
- "Milletlerarası Andlaşma," *T.C. Resmi Gazete*, 30 Haziran 2016. Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler//2016/06/20160630-6.pdf>.

- “Milletlerarası Andlaşma,” *T.C. Resmi Gazete*, 7 Haziran 2017. Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/06/20170607M1-12.pdf>.
- “Missions Abroad,” *Kingdom of Eswatini Ministry of Foreign Affairs*. Erişim 14 Eylül 2024, <https://www.gov.sz/images/Eswatini-MISSIONS-ABROAD-2023-1.pdf>.
- “Morityus,” *T.C. Ticaret Bakanlığı*, 2 Ekim 2023, Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar/morityus>.
- “Namibia,” *World Bank*, Erişim 18 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/namibia>.
- Neumann, Iver B. “Introduction: Lilliputians in Gulliver’s World?” *Small States in International Relations* içinde, Editörler: Christine Ingebritsen, Iver B. Neumann, Sieglinde Gstöhl ve Jessica Beyer, 3-36. Seattle: University of Washington Press, 2006.
- Ó Súilleabháin, Andrea. *Small States at the United Nations: Diverse Perspectives, Shared Opportunities* (New York: International Peace Institute, 2014), 3,8.
- “Seychelles,” *World Bank*, Erişim 18 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/seychelles>.
- “Seyseller’in Ekonomisi,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Erişim 18 Eylül 2024, https://www.mfa.gov.tr/seyseller_in-ekonomisi.tr.mfa.
- “Small States,” *The Commonwealth*, Erişim 6 Eylül 2024, <https://thecommonwealth.org/our-work/small-states>
- Steinmetz, Robert ve Anders Wivel. “Introduction,” *Small States in Europe: Challenges and Opportunities* içinde, Editörler: Robert Steinmetz ve Anders Wivel, 3-14. Aldershot: Ashgate, 2010.
- “Swaziland King Renames Country ‘the Kingdom of eSwatini,” *BBC*, 19 Nisan 2018. Erişim 14 Eylül 2024, <https://www.bbc.com/news/world-africa-43821512>.
- Rothstein, Robert L. *Alliances and Small Powers*. New York: Columbia University Press, 1968.
- “The Gambia Country Profile,” *BBC*. Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.bbc.com/news/world-africa-13376517#:~:text=1895%20%2D%20Becomes%20a%20British%20protectorate,which%20several%20hundred%20are%20killed>.
- “The Gambia,” *World Bank*, Erişim 15 Eylül 2024, <https://data.worldbank.org/country/gambia-the>.
- “The World Bank in Small States,” *World Bank*. Erişim 6 Eylül 2024, <https://www.worldbank.org/en/country/smallstates/overview>
- “THY Libreville’e Uçuyor,” *Airkule*, 31 Ocak 2013. Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.airkule.com/haber/THY-LIBREVILLE-E-UCUYOR/13603>.
- “THY, Madagaskar ile Mauritius’a Sefer Başlattı,” *Anadolu Ajansı*, 15 Aralık 2015. Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/thy-madagaskar-ile-mauritiusa-sefer-baslatti/491348>.
- “THY’nin Seyşeller Seferleri Başladı,” *Anadolu Ajansı*, 31 Ekim 2016. Erişim 18 Eylül 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/thynin-seyseller-seferleri-basladi/675477>.
- “Türk Hava Yolları, Banjul’a Sefer Düzenlemeye Başladı,” *TRT Haber*, 27 Kasım 2018. Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/turk-hava-yollari-banjula-sefer-duzenlemeye-basladi-395449.html>.
- “Türkiye to Give Hand to Eswatini,” *Hürriyet Daily News*, 12 Nisan 2024. Erişim 14 Eylül 2024, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkiye-to-give-hand-to-Eswatini-192378>.
- “Türkiye-Afrika İlişkileri,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Erişim 10 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>
- “Türkiye-Botsvana Siyasi İlişkileri,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Erişim 10 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-botsvana-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

- “Türkiye-Gabon İlişkileri,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-gabon-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- “Türkiye-Gambiya İlişkileri,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Erişim 15 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-gambiya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- “Türkiye-Lesotho Siyasi İlişkileri,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-lesotho-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>.
- “Türkiye-Namibya Karma Ticaret ve Ekonomi Komitesinin İlk Toplantısı Windhoek’te Yapıldı,” *T.C. Sağlık Bakanlığı*, Erişim 18 Eylül 2024, <https://www.saglik.gov.tr/TR,56584/turkiye---namibya-karma-ticaret-ve-ekonomi-komitesinin-ilk-toplantisi-windhoekte-yapildi.html>.
- “Türkiye-Namibya Siyasi ve Ekonomik İlişkileri,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Erişim 18 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye---namibya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- “Türkiye-Seyşeller Siyasi İlişkileri,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Erişim 18 Eylül 2024, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye---seyseller-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- Tür, Özlem ve Nuri Salık, “Uluslararası İlişkilerde ‘Küçük Devletler’: Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları,” *Uluslararası İlişkiler* 14, no. 53 (2017): 3-22.
- “Ülke Künyesi,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Erişim 18 Eylül 2024, https://www.mfa.gov.tr/ulke-kunyesi__.tr.mfa.
- Vandenbosch, Amry. “The Small States in International Politics and Organization,” *The Journal of Politics* 26, no. 2 (1964): 293-312.
- Vellut, Jean-Luc. “Smaller States and the Problem of War and Peace: Some Consequences of the Emergence of Smaller States in Africa,” *Journal of Peace Research* 4, no. 3 (1967): 252-269.
- Vital, David. *The Inequality of States: A Study of the Small Power in International Relations*, Oxford: Clarendon Press, 1967.
- “Who We Are,” *Kingdom of Eswatini*. Erişim 14 Eylül 2024, <https://www.gov.sz/index.php/about-us-sp-15933109/who-we-are>.
- 81 Milyonun Tamamının Cumhurbaşkanı Olduğumuzun Bilinciyle, Milletimize Layık Olmaya Çalışacağız” *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 9 Temmuz 2018. Erişim 17 Eylül 2024, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/94764/-81-milyonun-tamaminin-cumhurbaskani-oldugumuzun-bilinciyle-milletimize-layik-olmaya-calisacagiz->.

